

CHỨC NĂNG VÀ VAI TRÒ CỦA MI U NH PH TRONG SINH KINH T - XÃ HỘI C A NG I HOA PHÚC KÌ N THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH

NG HOÀNG LAN

Bài viết tập trung phân tích chức năng và vai trò của mi u/h i quán Nh Ph c a ng i Hoa g c Phúc Kì n TPHCM. Mi u có hai chức năng chính là liên kết xã hội và phúc lợi xã hội. Mi u có vai trò quan trọng trong sinh kinh tế và xã hội c a ng i Hoa. Hoạt động trong lĩnh vực thương mại, nghiệp Hoa thương phiếm tập trung vào may r i, nên cần chú ý là nhu cầu tự ty u. Trong sinh xã hội, nghiệp Hoa còn dựa vào tín ngưỡng phồn thịnh luân lý và cách, phẩm chất đạo đức c a mình. Trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa TPHCM, mi u/h i quán Nh Ph ã có những biến đổi theo xu hướng tích cực, tăng cường hơn nữa vai trò tham gia hoạt động kinh tế và thể thao - xã hội.

D N N H P

Mi u Nh Ph (廟府二), Phúc Kì n Nh Ph h i quán (館會府二建福) hay còn gọi là Chùa Ông B n, tọa lạc tại 264 ng H i Th ng Lãn Ông, ph ng 14, qu n 5, TPHCM. S d có tên gọi Nh Ph vì mi u c thành lập do sự đóng góp c a nh ng ng i thu c hai ph Tuy n Châu và Ch ng Châu thu c tnh Phúc Kì n (Trung Qu c).

Vào n m 1871, ngôi mi u chính thức trở thành h i quán c a Bang Phúc Kì n. Nh ng ng i Phúc Kì n nch y u t các huy n: Vân Tiên, Ch ng Ph , Nam Tnh, H i Tr ng, Chiêu An (thu c Ch ng Châu); T n Giang, Nam An, Hu An, An Khê, ng An (thu c Tuy n Châu). V sau giữa hai nhóm ng i thu c hai ph Ch ng Châu và Tuy n Châu có sự tranh chấp trong việc t tên

mi u và lễ vật dâng cúng, nên mi nhóm tách ra xây dựng cơ sở riêng. Ng i Hoa Ch ng Châu lập H i quán Hà Ch ng và nhóm Tuy n Châu lập H i quán Ôn L ng.

V niên i thành lập Mi u, cho n nay, vẫn chưa biết chính xác, nh ng c n c vào hiện vật còn lưu lại trong mi u, mặt i h ng chung có ki u dáng giống với các i h ng chung H i An, có niên i thế kỷ XVIII và theo tác giả Trần H ng Liên, c n c trên chuông c này ghi rõ ng “Nh Ph i Bá Công... t D u tr ng thu cát án l p” (Chuông úc vào tháng 8 n m t D u... do nh ng ng i áng tr ng c a hai ph) thì có thể đoán nh niên i t D u này, n u xét thêm n m tháng trùng tu c a hai ngôi mi u c tách ra t mi u Nh Ph ” (...) thì mi u Nh Ph c xây dựng vào giữa thế kỷ XVIII (Trần H ng Liên, 2005, tr. 35-36).

Ngoài ra trong tác phẩm *Gia nh phong*

ng Hoàng Lan. Th c s. Tr ng i h c V n hóa Thành phố Hồ Chí Minh.

c nh v nh, mô t phong c nh Gia nh t n m 1770 n n m 1815 có c p n mi u Nh Ph :

*Coi chùa Ông B n u cân
Dám quên ch ng n rau t c t.*

Chúng tôi ng tình v i ý ki n c a Tr n H ng Liên và cho r ng n m t D u ghi trên chuông chính là n m 1765. Nh v y, mi u Nh Ph ph i c xây d ng tr c n m 1765, t c vào gi a th k XVIII.

Mi u Nh Ph có vai trò c bi t trong i s ng kinh t , v n hóa, xã h i c a ng i Hoa TPHCM. Bu i u n nh c , mi u là s i dây liên k t c ng ng ng i Hoa Phúc Kì n vùng t m i. Mi u c ng ph n ánh tín ng ng c a ng i Hoa – m t trong các tiêu chí quan tr ng xác nh b n s c v n hóa dân t c, phân bi t h v i các t c ng i khác. Tuy nhiên không ch ngôi mi u có nh h ng n i s ng kinh t -xã h i c a ng i Hoa, mà i s ng c a ng i Hoa c ng có nh h ng nh t nh n sinh ho t c a mi u.

Bài vi t tìm hi u ch c n ng và vai trò c a mi u Nh Ph , t ó th y c nh h ng c a ngôi mi u này trong i s ng kinh t -xã h i c a nhóm Hoa Phúc Kì n TPHCM.

1. CHỨC NĂNG CỦA MI U NH PH

T nh ng ngày u sang nh p c Vi t Nam, nhu c u tín ng ng c a nhóm di dân càng c y m nh sau chuy n ra kh i y hi m nguy trên bi n c . n n i “ t l , quê ng i” c n có m t ngôi mi u cho riêng mình càng tr nên c p thi t. Theo Tr n H ng Liên (2005, tr. 124): “T c i m di dân này, ng i Hoa càng có

yêu c u b c bách v tinh th n, tha thi t có ngay n i th t , m t ngôi mi u nh bên c nh h i quán c a mình, tr c tiên là t n thánh th n ã phò tr cho h trên ng i c “thu n bu m xuôi gió”, th n a là nh m gi i quy t nhu c u tinh th n, an i nh ng ng i xa quê, cách tr , có n i th p nén h ng h ng v ông bà t tiên, tr i Ph t quê c ”. Vì v y, ngay khi d ng nh ng ngôi nhà t m , ng i Hoa ã d ng mi u nh k bên. N u nh bu i u nh c , ng i Hoa d ng Th t Ph mi u, là ngôi mi u c a c ng ng ng i t 7 ph Phúc Châu, Ch ng Châu, Tuy n Châu (t nh Phúc Kì n); Qu ng Châu, Qu nh Châu, Tri u Châu (t nh Qu ng ông); Ninh Ba (t nh Chi t Giang), thì sau khi cu c s ng n nh h n, ng i Hoa có xu h ng l p mi u riêng theo t ng nhóm ph ng ng . Mi u/h i quán là n i th t th n linh, t p h p ng i ng t c, ng ph ng ng , ng h ng n tá túc. Sau khi cu c s ng ã d n khá lên, trong mi u ã t th thêm nhi u th n linh c ng i Hoa ng ng v ng. Mi u là n i thu hút ngày càng ông ng i Hoa n cúng bái, c u nguy n.

L i m u i u l H i quán Nh Ph có ghi “Nhóm ngôn Ph c Kì n ã xây d ng Nh Ph mi u làm H i quán t p h p h u h t nh ng ng i Hoa có quê quán t i Ph c Kì n v ây. Tr c h t là dâng h ng cúng l các v th n phù h mình trong cu c s ng h ng ngày, sau là th m h i giao t và t ng thân t ng tr , làm t thi n và các công tác xã h i” (H i quán Nh Ph , 2007, tr. 23). Trong i u 2 c a i u l H i quán Nh Ph kh ng nh ch c n ng c a mi u là:

“oàn k t bà con nhóm ngôn ngữ Phúc Ki n và c ng ng, góp ph n vào s nghi p i oàn k t toàn dân theo úng ch tr ng, chính sách pháp lu t c a nhà n c C ng hòa Xã h i Ch ngh a Vi t Nam” (H i quán Nh Ph , 2007, tr. 33). nh h ng và vai trò c a mi u Nh Ph i v i c ng ng Phúc Ki n c th hi n qua nguyên t c v c c u nhân s trong Ban Qu n tr mi u. “*Kho ng n m 1960 n 1975, hai bên chùa (Hà Ch ng và Ôn L ng) c ng i qua b n, bên này thì c 8 ng i, còn bên Ôn L ng thì c 7 ng i qua ó. T i vì Ban Tr s mi u Nh Ph có 15 ng i, thì bên này 7, thì bên kia 8, vì m t bên 8 ng i thì bên ó có ông Tr ng ban, nên bên này ch có 7 ng i, r i 4 n m sau ó, khi chu n b nhi m k m i, thì bên này s là 8 ng i, còn bên kia ch có 7 ng i, vì bên này l n này là có ông Tr ng ban*” (Ph ng v n ông T.P.L, 85 tu i, ngày 23/4/2014).

M i v th n linh c t th trong mi u có ngày l ía khác nhau. Tr c kia “l ” c t ch c trong mi u, “h i” c t ch c ngoài sân mi u. Các ngày l ía thu hút ông o ng i Hoa n tham d . Vì v y sân mi u c xây d ng khá l n. T i mi u Nh Ph , di n tích dành cho sân mi u chi m g n n a di n tích khu v c mi u. L h i v ía ông, v ía Bà di n ra trong sân mi u, cung nghinh t ng c t c a th n ra sân th ng l m v n ngh . Ngôi mi u nào c a ng i Hoa c ng thi t k ph n gi a nhô cao, hai bên ông s ng (h i quán) và Tây s ng (tr ng h c) th p h n, v a t lòng tôn kính th n linh, v a t o nét p cho mi u. ây c ng là s l p l i ki u th c

ki n trúc truy n th ng c a chùa mi u Trung Qu c.

Theo th i gian, ngôi mi u Nh ph ã c ng i Hoa Phúc Ki n nhi u th h ti p n i trùng tu, b o t n. Mi u c B V n hóa Thông tin công nh n là di tích Ki n trúc - ngh thu t vào n m 1998. T y, mi u tr thành n i lui t i th ng xuyên c a khách tham quan trong và ngoài n c, là n i v n c nh c a các nhóm Hoa t nhi u vùng mi n n chiêm ng ng, th c hành c tin i v i các th n linh c th t t i ây. Cho nên, trong m t ch ng m c nh t nh, mi u Nh Ph c ng là n i liên k t các nhóm ph ng ng c a ng i Hoa l i v i nhau. Tính liên k t này còn c th hi n qua m i liên h th ng xuyên gi a các mi u Hoa c a ng i Phúc Ki n TPHCM v i các t nh Tây Nam B . M ng l i xã h i này khá ch t ch , th hi n qua các ngày l ía th n linh, qua các d p i trung tu, khánh thành mi u.

Ch c n ng liên k t xã h i c a mi u ã góp ph n vào vi c c ng c kh i oàn k t gi a các nhóm Hoa theo ph ng ng , gi a các t c ng i c ng c v i ng i Hoa TPHCM và c n c.

2. VAI TRÒ C A MI U NH PH

Toàn thành ph có t t c 87 ngôi mi u c a ng i Hoa, trong ó riêng nhóm Hoa Phúc Ki n có 14 c s th t , chi m t l 16,09% (Võ Thanh B ng, 2008, tr. 282-283). Trong s c s tín ng ng c a ng i Hoa Phúc Ki n, riêng t i qu n 5 ã có 5 c s , trong ó mi u Nh Ph là ngôi mi u c x a nh t c a c ng ng, chi m v trí quan tr ng trong i s ng ng i Hoa Phúc Ki n TPHCM xét trên

2.1. Trong lĩnh vực kinh tế và xã hội.

2.1. Trong lĩnh vực kinh tế

Theo quan niệm tâm linh của người Hoa, mệnh của cá nhân là do thiên linh ban phát. Người Hoa tin rằng mệnh được do mệnh vận chuyển phù trợ. Tín ngưỡng của người Hoa tại TP.HCM có mối quan hệ mật thiết với các hoạt động kinh tế.

Phần lớn người Hoa hoạt động trong lĩnh vực thương mại, thương phiếm và dịch vụ may mặc, nên cuộc sống là một nhu cầu thực tiễn. Hầu hết các cơ sở kinh doanh của người Hoa, từ những cửa hàng bán lẻ đến các xe đẩy của người bán hàng rong, đều dành chỗ thờ cúng Thần Tài, cùng những tín ngưỡng nghi lễ riêng biệt. Người Hoa, vì nhu cầu tín ngưỡng này mà xuất hiện những nghề khá nhàn nháp, như nghề làm vàng mã, làm bánh cúng, làm nhang, và tranh kỳ dị của các thần...

Tiêm tử Nhị Ph, hay các ngôi miếu Hoa khác, đã trở thành viên của Ban Quản trị miếu là những nhà doanh nghiệp thành đạt và có uy tín trong xã hội, buôn bán. Những nhà quản lý miếu, các thành viên chủ tịch và duy trì các lễ hội cúng vía thần linh tại miếu. Mục đích, phải có nguồn kinh phí thờ cúng xuyên. Nguồn này do cộng đồng Hoa Phúc Kiến đóng góp là chủ yếu, những trưởng thành chính là từ Ban Quản trị. Ngôi miếu, nơi thờ phụng thần linh, có vai trò quan trọng trong lĩnh vực xã hội, vì họ tin rằng thần linh sẽ trợ giúp buôn bán; người Hoa có thể lý giải một phần của các hiện tượng này, nhưng họ không thể hiểu lòng tri ân, sự

chăm lo cho nơi thờ tự thần linh của khung trang, lễ nghi. Trước năm 1975, trong khu vực Chợ Lớn, hay gọi là thành phố cũ còn thấy có ruộng hồ do người Hoa sản xuất. Tín ngưỡng trong miếu vì vậy có ảnh hưởng đến tình hình này. Tại thành phố Hồ Chí Minh, còn bàn thờ Thần Nông trang trọng tại chính phủ, hay bàn thờ Ông Bùn tại miếu Nhị Ph. Sự quan trọng của công việc làm ăn buôn bán của người Hoa ảnh hưởng đến sự thịnh vượng của Thần Tài, qua việc thờ thêm nhiều loại Thần Tài, vì thần linh có khả năng bảo hộ cá nhân và ban phát tài lộc. Có Thần Tài và Thần Tài Bùn Tỉnh Quân, Phúc Lộc Chính Thần, Phạm Lãi, Tể Can, Phúc Lộc Thần Tỉnh Quân, Thần Phúc Tài Thần...; Thần Tài võ nghệ Triệu Công Minh, Ngũ Lão Thần Tài Thần, Quan Thánh Quân. Ngoài ra, còn có Phật Di Lặc, Thần Tài Âm Phủ... Tiêm tử Nhị Ph, vì thần linh chính thức thờ là ông Bùn, là “cha tài thần”, tức Thần Công (Bùn của công) và Thần Tài, người thờ là Phúc Lộc Chính Thần. Miếu còn thờ Quan Thánh Quân, mà Quan Thánh Quân của người Hoa xếp vào loại Thần Tài võ nghệ. Hiện tượng thờ “cha tài thần”, gồm Thần Tài và Thần Tài ảnh hưởng quan niệm về ngành nghề, bao gồm 5 yếu tố: kim, mộc, thủy, hỏa, thổ, trong đó có quan niệm thờ sinh kim. Tội duy này đã từng có những người làm trong hoạt động kinh tế, nhất là trong sản xuất nông nghiệp.

Như vậy, trong thần dân của miếu Nhị Ph, khát vọng về tài lộc, công danh và phò trợ cho nơi sinh sống của cá nhân, chỉ là vai trò quan trọng nhất. Người Hoa Phúc Kiến tại TP.HCM

s ng ch y u b ng buôn bán, trao i hàng hóa, nên tín ng ng có vai trò quan tr ng trong ho t ng th ng m i c a h . Vì th , tính ch t “th c d ng” có m t trong i s ng tín ng ng. Mi u Nh Ph th nhi u v th n cùng m t lúc nh m c u mong c nhi u tài l c, nh m tránh r i ro trong buôn bán.

Hi n t ng “vay ti n th n”, còn g i vay v n các th n linh, làm n buôn bán, th ng t p trung vào các ngày l l n nh T t Nguyên Tiêu, vía ông B n. Trong nh ng ngày l này ng i Hoa n mi u, dâng l v t xin phò tr vi c làm n, buôn bán, sau ó xin th n thánh cho vay m t s ti n nào ó l y may. Tuy nói là vay, nh ng h không nh n ti n c a mi u. Nh ng sau m t n m, thân ch s n mi u dâng cúng l v t t n và tr l i s ti n ã vay b ng ti n m t th t. G n ãy, ng i Hoa còn góp h i ông B n, h i Quan Công, h i Quan Âm vào các ngày vía, cu i n m lãnh l i ti n i tham quan, h p m t n u ng t i nhà hàng...

Hi n t ng th nhi u th n tài, vay ti n th n, góp h i, ch ng t tín ng ng có vai trò, v trí quan tr ng và khá c bi t trong i s ng kinh t c a ng i Hoa so v i các t c ng i khác.

2.2. Trong i s ng xã h i.

Tín ng ng th cúng c ng là m t hình th c ng i Hoa ph n u rèn luy n t cách, ph m ch t o c c a mình. M i m t l n dâng h ng cúng vái, ng i Hoa i m t v i th n linh, nh n ph m cách c a t ng v, h s noi theo t m g ng y mà d n nh hình l i s ng o c.

H u h t các h i quán c a ng i Hoa u tham gia t thi n - xã h i. i u này không

ph i ch m i di n ra vài ch c n m g n ãy, mà ã c th hi n ngay t khi nhóm Hoa Phúc Ki n có m t t i vùng t Gia nh. T ngôi b nh vi n mang tên Phúc Ki n y vi n c a ng i Phúc Ki n c thành l p n m 1909, còn g i là B nh vi n s 3 (nay là B nh vi n Nguy n Trãi), n ngôi Ph c Thi n Ngh a T bên trong b nh vi n, v a là t ng, v a là n i giúp cho b nh nhân không ng i nuôi d ng, b nh vi n ã t ch c cho các bác s, y s n khám b nh, h t thu c, s c thu c mi n phí cho ng i nghèo, phát ch n qu n áo, v t d ng (Tr n H ng Liên, 1999).

Thông qua các c s tín ng ng này, ng i Hoa làm t thi n. Công tác t thi n - xã h i c a ngôi mi u theo th i gian, u c t ng c ng, m r ng. Vi c này ã làm m i s khác bi t v t c ng i, v tôn giáo.

Hàng n m mi u u t ch c các cu c u th u èn l ng. Ho t ng này giúp ng i Hoa c m nh n c tính c k t c ng ng trong xã h i. S ti n óng góp t vi c u th u èn l ng s c dùng ch m sóc s c kh e, giáo d c con em ng i Hoa, ng i Vi t; h tr kinh phí cho tr em nghèo hi u h c... t o i u ki n t t cho c ng ng t n t i, phát tri n. Không ch c s d ng vào vi c ch m lo cho ng i s ng, s ti n thu c còn ch m lo cho c ng i ã m t. Các ngh a trang, t ng c xây d ng c ng u xu t phát t ngu n c a các qu phúc thi n này. Ngày nay, t c l này c th ch i n v i s ti n u giá ngày m t t ng thêm, trong 4 n m (2007 - 2012) t ng ti n u giá có c là 4.362.750.000 ng (H i quán Nh Ph ,

2007, tr. 3).

Việc tham gia các công tác thi n - xã h i t i mi u ngày càng c y m nh, do m c s ng t ng gia ình c nâng cao. Nhi u a bàn thu c vùng sâu, vùng xa ã c Ban Qu n tr mi u n th m vi ng, t ng quà, t ng nhà cho các h gia ình nghèo. Cu c ph ng v n 444 h gia ình ng i Hoa TPHCM (thu c các qu n 2, 3, 5, 6, 8, 10, Gò V p và các huy n Bình Chánh, C Chi, C n Gi vào tháng 7/2000 (Võ Thanh B ng, 2008, tr. 282-283) c ng ã cho th y có s i m i trong các ho t ng này. Tr c n m 1975, ho t ng phúc l i ch y u t ti n cho thuê nhà và ti n cúng d ng trong mi u. “Ngày tr c ây có t 5 n 7 ha nhà cho thuê mà, r i ng h ng bên kia sang ây c ng , r i thuê làm n, n m nào mình làm n c thì mình vào chùa hi n m t s ti n cho chùa, r i chùa l y s ti n ó làm qu ho t ng” (Ph ng v n ông T.P.L., ngày 23/4/2014). Hi n nay, h ng ng các cu c v n ng do TPHCM, qu n 5, ph ng 14 phát ng, h i quán Nh Ph ã tích c c tham gia óng góp vào nhi u lo i hình ho t ng t thi n - xã h i nh h tr xây nhà tình ngh a, nhà tình th ng, Qu vì ng i nghèo, tr c p mai táng dân nghèo, tr c p cho ng i già neo n, h tr kinh phí cho H i Ch th p qu n 5 TPHCM, ch m sóc ngh a trang Phúc Ki n t i thành ph Biên Hòa.

M t cán b thu c Ban Dân t c TPHCM (tr c thu c y ban Nhân nhân TPHCM) nh n xét: “Hi n nay các ho t ng c a H i quán y c ng k th a t ngu n g c tr c ây, t ng tr , h tr nhau trong c ng ng, g n v i s sinh, lão, b nh, t .

Gi thì nó g n thêm v i nhu c u hi n nay nh t ng tr , ch m lo cho c ng ng, an sinh xã h i c a a ph ng này nói riêng và toàn TPHCM nói chung. Nói c th ra, nó i vào cái vi c khuy n h c, là m t m ng l n t thi n - xã h i. T thi n - xã h i thì không ph i ch n thu n trong c ng ng n a, mà c thành ph , nh ng n i khác, c các t nh vùng sâu, vùng xa n a. c bi t nhi u n m nay, i theo ch tr ng h ng d n c a ng, Nhà n c, (h) i xây c u xi m ng, xây tr ng h c t i các vùng ng bào có khó kh n, vùng sâu, vùng xa (...) Ngoài ra, các H i oàn còn tham gia khám ch a b nh, b c thu c cho nh ng ng i nghèo, ng h , tài tr các xã h i oàn, phát huy b o t n v n hóa, r i ng h các Chi h i khuy n h c phát huy các nhân tài” (Ph ng v n ông T.C.V., Ban Dân t c TPHCM, ngày 30/11/2014).

T nh ng ho t ng xã h i c a H i quán Nh Ph nhi u n m qua, ngày 19 tháng Giêng n m 2006, H i quán Nh Ph ã c Ch t ch n c C ng hòa Xã h i Ch ngh a Vi t Nam t ng th ng Huân Ch ng Lao ng h ng III.

K T LU N

Trong quá trình l ch s di dân c a ng i Hoa Phúc Ki n TPHCM, mi u Nh Ph có ch c n ng và vai trò quan tr ng trong i s ng c a c ng ng và t ng cá nhân, c bi t trong i s ng kinh t và xã h i c a ng i Hoa Phúc Ki n.

Trong quá trình công nghi p hóa, hi n i hóa TPHCM, mi u Nh Ph ã có nh ng bi n i nh t ng c ngh n n a vi c tham gia ho t ng kinh t , t thi n - xã h i. ây là s bi n i theo xu h ng

tích c c, m t m t nh m t ng c ng m t khác góp ph n vào xu th h i nh p nh ng ho t ng kinh t a d ng, góp v i các nhóm Hoa khác và v i c ng ng vào s phát tri n chung c a thành ph ; ng i Vi t trên m nh t Vi t Nam. □

TÀI LI U TRÍCH D N

1. Tr n H ng Liên. 1999. *Ph c Thi n Ngh a T* . T p chí X a và Nay, s 64B tháng 6/1999.
2. Tr n H ng Liên. 2005. *V n hóa ng i Hoa Nam B . Tín ng ng tôn giáo*. Hà N i: Nxb. Khoa h c Xã h i.
3. H i quán Nh Ph . 2007. *V n ki n i h i i bi u H i quán Nh Ph* , nhi m k XII (2007-2012).
4. Võ Thanh B ng. 2008. *Tín ng ng dân gian Thành ph H Chí Minh*. TPHCM: Nxb. i h c Qu c gia.